

Kristian Tambs

MINNETALE OVER PROFESSOR KRISTIAN TAMBS

holdt på møte 7. desember 2017

av professor Jon Martin Sundet

Kristian Tambs døde den 18. juni 2017. Han ble født i 1951 og ble bare 66 år. Han ble født og vokste opp i Kragerø. Moren Karin var sykepleier og faren Tormod var utdannet psykolog, men praktiserte en periode som lærer. Ifølge Kristian syntes ikke faren at psykolog-utdannelsen var noe særlig verd. Kristian og ektemaken Vigdis dro titt og ofte fra Oslo til Kragerø. Seiling og sjøliv var blant hans kjæreste hobbyer. Han forble mer kragerøværing enn osloboer. Han og Vigdis kjøpte nylig en båt som de kunne bruke som bolig og bruke huset som de hadde kjøpt i Kragerø som hovedbolig. Slik skulle det altså ikke bli.

Kristian hadde en variert utdanningsbakgrunn. Etter grunnskole og gymnas i hjembyen gikk han på teknisk skole i Kongsberg fra 1970 til 1972 hvor han ble elektroingeniør. Deretter kom han til Psykologisk institutt og ble cand.psychol. i 1981. Han hadde tydeligvis større tiltro til psykologien som fag enn sin far. Han ble dr.philos. i 1988. Underveis tok han også grunnfag i statistikk ved Samfunnsvitenskapelig fakultet ved Universitetet i Oslo.

I stipendiattiden arbeidet han først ved Psykologisk institutt og Institutt for medisinske atferdsfag, begge ved UiO. Han var en aktiv medarbeider i et samarbeidsprosjekt mellom Institutt for medisinsk genetik under ledelse av Kåre Berg og amerikanske og engelske forskere ved Department of Human Genetics, Medical College of Virginia i Richmond hvor det ble samlet inn data på eneggede tvillinger og deres familier. Hovedideen bak prosjektet var at barn av et enegget tvillingpar var genetiske halvsøsken. Dette fordi eneggede tvillinger fra et genetisk synspunkt er to "utgaver" av samme individ (dersom medlemmene i et enegget tvillingpar gifter seg med medlemmene av et annet enegget tvillingpar, er alle barna genetiske helsøsken). Kristian la i lang tid ned et stort arbeide i å teste deltakerne (som

kom på lørdager) på intelligens og personlighet. Som postdoc. tilbrakte han 2 år (1989–1991) ved det allerede nevnte Department of Human Genetics i Virginia. Dette instituttet huset og huser verdensledende forskere innenfor atferds-genetikk, blant andre Lindon Eaves og Kenneth Kendler.

Kristian ble ansatt ved Folkehelseinstituttet i Oslo i 1991 og ble der til sin død. De første årene var han forsker ved Seksjon for epidemiologi, deretter var han i Seksjon for psykisk helse (nå Område for psykisk og fysisk helse). Her var han forskningssjef fra 2007 og til sin død. Han var prof. II ved Psykologisk institutt, UiO i perioden 1994–2003, og var også knyttet til Department of Human Genetics i Virginia som adjunct professor.

Kristian var en meget allsidig og aktiv vitenskapsmann. Han var en sentral person i opprettelsen av tvillingregisteret ved FHI. Dette registeret er en oppfølging av en lang tradisjon i Norge. Det ble opprinnelig opprettet av Ørnulv Ødegård, som ble etterfulgt av Einar Kringlen, for å undersøke bidraget av gener og miljø i psykiatriske tilstander. Dette registeret ble videreført ved Institutt for medisinsk genetikk under ledelse av Kåre Berg og Per Magnus. Det ”nye” tvillingregisteret ble bygget opp ved Folkehelsa. Kristian var sentral i dette arbeidet. Opprettelsen av Medisinsk fødselsregister i 1967 gjør det mulig å finne ut hvem som er tvillinger. Ulikekjønnede tvillinger er naturligvis toeggede. Videre undersøkelser kan fastslå hvem med samme kjønn som er eneggede og hvem som er toeggede tvillinger, og opplysninger om bl.a. psykisk helse. Norge er et av få land som har bygget opp befolkningsbaserte tvillingregistre, og data fra dette registeret har betydning langt utover Norges grenser. Det ”nye” tvillingregisteret har ført til en rekke publikasjoner, særlig på psykiatriske tilstander. Kristian var sentral person i arbeidet. Tvillinganalyser har vært en rød tråd i Kristians vitenskapelige virksomhet.

For øvrig ble de to tvillingregistrene samordnet i Nasjonalt tvillingregister i 2009.

Kristian var også en sentral person i prosjektet Helseundersøkelsene i Nord-Trøndelag (HUNT) som er Norges største samling av helseopplysninger om en befolkning. Prosjektet omfattet 120 000 personer, og data ble samlet inn i tre bølger (HUNT1, HUNT2 og HUNT3). Også i internasjonal sammenheng er dette et stort prosjekt. I dette prosjektet ble det blant annet innhentet informasjon om hørsel og hvilke byrder familier med handikappede og syke har. Hørselsdataene fra HUNT-undersøkelsene ble en av Kristians hovedinteresser. Sammen med medarbeidere, spesielt Bo Engdahl, ble det produsert et førtitalls publikasjoner på dette temaet.

Kristian var også sterkt involvert i Mor-Barn-undersøkelsen (MoBa). Denne undersøkelsen omfatter omtrent 95 000 mødre, 75 000 fedre og

114 000 barn, og er en av verdens største i sitt slag.

Formålet med MoBa er kort sagt å få mer kunnskap om årsaker til sykdom og helseskade. Ved å innhente informasjon fra deltakerne før en hendelse opptrer, kan de som blir syke av arvelige eller miljømessige faktorer sammenlignes med dem som ikke blir utsatt for tilsvarende faktorer.

Som stipendiat var Kristian medvirkende i å koble ”det gamle” tvillingregisteret etter Ødegård/Kringlen og Berg med data fra Sesjonsregisteret i Forsvaret, bl.a. på IQ. Koblingene skjedde i perioden hvor det tidligere nevnte norsk-amerikanske samarbeidet pågikk ved Institutt for medisinsk genetikk, og la grunnlaget for et langsiktig samarbeid med Vernepliktsverket i Forsvaret. Kristian var medvirkende i arbeidet med å få realisert denne viktige koblingen som resulterte i bl.a. IQ-data på bortimot 2000 tvillingpar. Dette datasettet sammen med andre opplysninger i tvillingregisteret danner grunnlaget for Kristians doktorgradsarbeide.

Hans faglige bredde og hans ekspertise innenfor statistiske metoder førte naturlig til at han ble involvert i en rekke problemstillinger av mer avgrenset art, f.eks. sykefravær og uføretrygd basert på tvillingdata, forekomsten av demens, språkutvikling, mental helse blant ungdommer i Nord-Trøndelag, basert på HUNT-data, bare for å nevne noen.

Kristian og jeg har samarbeidet i mange år, først i arbeidet som førte fram til hovedoppgaven hans. Han samlet selv inn data på tvillinger som han brukte til å belyse hvordan individuelle forskjeller i IQ blir påvirket av gener og miljø. Han viste allerede da evner til å arbeide selvstendig og sette seg inn i til dels kompliserte statistiske analyseteknikker.

Rett etter tusenårsskiftet samarbeidet vi for å få til en kobling mellom tvillingregisteret ved FHI, Medisinsk fødselsregister, Vernepliktregisteret (i hovedsak IQ-data) og slektskapsregisteret i SSB. Opprinnelig foreslo jeg en mer begrenset kobling mellom data fra Vernepliktsverket, Forsvarets psykologitjeneste og tvillingregisteret ved FHI, men Kristian foreslo at vi skulle foreta det betydelig mer omfattende som beskrevet ovenfor. Dette viste seg å være et columbi egg. I tillegg fikk vi tilgang på data som Vidkunn Coucheron Thrane, den tidligere sjefspsykologen i Forsvarets psykologitjeneste, hadde overført til Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste. Alt i alt inneholder denne databasen data på rundt en million personer som har vært på sesjon fra slutten av 1950-tallet til 2002 samt opplysninger om deres foreldre og søsken. Tilgangen på data på foreldre og søsken muliggjør viktige analyser ved siden av tvillinganalyser, blant annet studier av forløpet av og mulige årsaker til økningene i gjennomsnittlig IQ fra generasjon til generasjon i Norge og en rekke andre land (Flynn-effekten). Studier av

sammenhenger mellom fødselsparametre, bl.a. fødselsvekt (data fra Fødselsregisteret) og IQ (data fra Forsvaret) er også verd å nevne.

Kristian, i samarbeid med andre, dro inn om lag 50 millioner kroner i prosjektstøtte. Pengene kom i hovedsak fra forskningsrådene i Norge og National Institute of Public Health i USA.

Han var en høyt verdsatt og usedvanlig grundig veileder. Hovedveileder for 9 PhD'er, biveileder for 8, samt 4 pågående PhD-avhandlinger. Hans unike kompetanse innenfor dataanalyse førte til at han veiledet mange kolleger i bruk av modeller og analyseteknikker.

Publikasjonslisten til Kristian er egnet til å imponere. Til sammen har han over 200 fagfellevurderte artikler, på 35 av disse var han eneforfatter eller førsteforfatter. Mange av hans arbeider var produkter av et samarbeid med solide forskningsmiljøer ved folkehelse og i USA. Hans arbeider er blitt sitert over 7000 ganger. For dem som er interessert i indekser, så hadde Kristian en H-indeks på 45. Publikasjonene sprer seg over mange områder, slik som audiologi, generell og genetisk epidemiologi, psykiatri og kognitiv psykologi.

Som forsker var Kristian en utpreget empiriker. Han nedla da også et enormt og viktig arbeide med å få tak i data. Hans innsats er spesielt stor når det gjelder oppbygging og kobling av registre og andre store databaser, slik som HUNT-studiene, og mor-barn-studiet. Han utviklet også en usedvanlig kompetanse i å analysere data fra slike registre og andre omfattende datasett.

Kristian hadde stor arbeidskapasitet. Han var ikke blant morgenfuglene, han kom gjerne på kontoret litt ut på formiddagen. Til gjengjeld satt han alene igjen i kontorlandskapet utover kvelden. Arbeidsdager som varte i 10–11 timer var slett ikke uvanlig. Han var en meget grundig og samvittighetsfull forsker, en utmerket veileder og en flott samarbeidspartner.

Som person var han en omgjengelig og hyggelig mann som var til å stole på. Han hadde adskillig selvironi, med sans for vin og hyggelige selskaper. For oss som arbeidet sammen med ham og andre som kjente ham, er savnet stort.

Vi lyser fred over Kristian Tambs minne.